ВІДГУК ОПОНЕНТА

на дисертаційну роботу Єгіозар'яна Артура Генріховича «Розвиток систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу: теорія, методологія, практика», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дисертаційної роботи. Сучасне управління підприємствами являє собою систему взаємопов'язаних елементів, яка спрямована на досягнення поставлених цілей. З огляду на можливості інформаційного суспільства, глобалізацію економіки та зростаюче значення інформації в бізнесі, виникає потреба у впровадженні нових підходів до організації управлінських процесів. Зокрема, актуальним стає пошук сучасних методів і засобів інформаційного забезпечення управління суб'єктами аграрного бізнесу. Необхідність впровадження комплексних інформаційно-аналітичних систем для підтримки управління всіма аспектами діяльності підприємств стає очевидною. Ця проблема може бути вирішена шляхом розвитку систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті підприємств-суб'єктів аграрного бізнесу. Саме тому тема дисертаційної роботи Єгіозар'яна А.Г. є важливою та актуальною.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи Інституту тваринництва Національної академії аграрних наук України за темою «Ідентифікувати сценарії та процедури відновлення виробничо-технологічного, агроекологічного та інноваційно-інвестиційного потенціалу молочного скотарства на деокупованих територіях» (номер державної реєстрації 0124U001624, 2024-2025 рр.), згідно якої автором обґрунтовано теоретичні та прикладні засади функціонування та розвитку систем моніторингу, діагностики і контролінгу в менеджменті підприємств-суб'єктів аграрного бізнесу.

2. Рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і

рекомендацій, їх достовірність. Дисертаційна робота А.Г. Єгіозар'яна є кваліфікаційною науковою працею, яка відзначається структурно-логічною побудовою, комплексно розкриває зміст отриманого в ній нового вирішення формалізованої наукової проблеми. Зміст дисертаційної роботи свідчить про високий рівень обґрунтованості та достовірності наукових положень, результатів, пропозицій та зроблених дисертантом висновків.

Матеріалами для наукового дослідження були нормативно-правові акти України, офіційні матеріали Державної служби статистики України та Головного управління статистики у Харківській області, дані річної фінансової звітності суб'єктів господарської діяльності, а також монографії, наукові статті вчених-економістів. Дисертант вдало поєднав загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Зміст дисертаційної роботи розкриває її тему. Поставлені завдання відповідають меті дисертаційного дослідження. Сформульовані висновки характеризуються логічністю, аргументованістю, розкривають мету дослідження, а також відображають зміст положень наукової новизни. Основні положення і результати дисертаційної роботи пройшли апробацію. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи є достовірними, достатньою мірою обґрунтованими та одержані автором самостійно. Отже, отримані при виконанні дисертаційної роботи А.Г. Єгіозар'яна та винесені на захист наукові положення, висновки та пропозиції є достатньо обґрунтованими та достовірними.

3. Ступінь новизни наукових положень. Наукова новизна дисертаційної роботи А.Г. Єгіозар'яна полягає в отриманні нового вирішення наукової проблеми теоретичного, методологічного, методичного та прикладного обґрунтування процесів та процедур формування комплексної системи моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу.

Найбільш суттєвими науковими положеннями, винесеними на захист є:

– вперше обґрунтовано концепцію створення адаптивної підсистеми внутрішньогосподарського контролю в системі управління аграрними

підприємствами, яка враховує баланс між централізацією та децентралізацією управлінських функцій, відповідає типу підприємства та специфіки організації і методики внутрішнього контролю, а також включає комплекс наскрізних показників, спрямованих на забезпечення безперебійного постачання продукції, підвищення її якості, зростання продуктивності праці та раціональне використання ресурсів;

– вперше архітектоніку механізму фінансово-економічної безпеки як складову частину системи управління підприємством, який відображає взаємозв'язок і взаємодію між різними процесами фінансово-господарської діяльності підприємства, а також поєднує фінансові та економічні методи й інструменти згруповані відповідно до функціонального призначення та категорій фінансово-економічної безпеки фінансового менеджменту, що дозволяє зберігати стабільність аграрного підприємства, здійснювати дотримання його фінансово-економічної безпеки та підтримувати сталий розвиток як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі;

– вперше визначено підходи та процедури формування ефективної інформаційно-аналітичної підсистеми системи моніторингу й контролю фінансово-економічних результатів діяльності суб'єктів аграрного бізнесу, яка поєднує в собі всі види інформації - економічну, ринкову, соціологічну, демографічну тощо, містить канали інформації з необхідною надійністю, швидкістю передачі й пропускною здатністю, включає в себе систему методів та засобів для збору інформації й підготовки управлінських рішень;

– удосконалено методологічну основу для моніторингу, діагностики та контролінгу результатів діяльності аграрних підприємств, яка поєднує загальнонаукові принципи пізнання з локальними підходами до фінансово-господарського контролю на основі застосування класифікації методичних прийомів контролю фінансово-економічних результатів, враховуючи їх логічну послідовність з ідентифікацією ключових вимог та напрямів розвитку аналітичного інструментарію з визначенням системи показників і критеріїв комплексного оцінювання фінансово-економічний стан

підприємства;

– удосконалено методичний підхід до внутрішнього моніторингу фінансової стабільності підприємства, заснований на концепції «витрати – реалізація – прибуток» та відповідній матричній моделі, яка дозволяє визначити взаємопов’язані показники у системі внутрішнього контролю фінансової стабільності та виокремити узагальнюючий індикатор, що забезпечує можливість комплексного аналізу та відповідає будь-якій стратегічній цілі підприємства;

– удосконалено концептуальні засади корпоративної фінансової діагностики, адаптовану для оцінки фінансово-економічної стабільності суб'єктів аграрного бізнесу, які сприяють розвитку наукових підходів у цій сфері, передбачають використання розвиненої системи показників фінансової стабільності з ідентифікацією взаємозв’язку із рентабельністю власного капіталу та рівнем кредитування;

– удосконалено методичний інструментарій оцінки ризиків фінансово-господарської діяльності підприємства, який зосереджений на виявленні ознак кризового фінансового стану, зокрема фінансової неспроможності, який базується на концепції життєвого циклу підприємства, що відрізняється від традиційного підходу, заснованого на припущенні про безперервність діяльності, що дозволяє більш точно оцінювати ризики та своєчасно виявляти загрози фінансовій стабільності підприємства;

– набула подальшого розвитку поняття контролю фінансово-економічних результатів як системи нагляду за фінансово-господарською діяльністю підприємств та інших суб'єктів господарювання для оцінки ефективності, законності операцій, виявлення резервів розвитку, а також визначення ієрархії моніторингу, діагностики та контролінгу в аграрному бізнесі;

– розвинуто методологічні засади моніторингу фінансової стабільності аграрних підприємств через виокремлення ринкових та специфічних факторів їх фінансової неспроможності на основі розвитку інструментів

моніторингу у фінансовому та нефінансовому напрямах з детальним розкриттям їх змісту та розробкою моделі індексів, які засновані на теоретичних і емпіричних підходах до прогнозування фінансової неспроможності підприємств;

– розвинуто методологічні засади моніторингу фінансової стабільності аграрних підприємств через виокремлення ринкових та специфічних факторів їх фінансової неспроможності на основі розвитку інструментів моніторингу у фінансовому та нефінансовому напрямах з детальним розкриттям їх змісту та розробкою моделі індексів, які засновані на теоретичних і емпіричних підходах до прогнозування фінансової неспроможності підприємств;

– набула подальшого розвитку організаційні засади діагностики, моніторингу та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу, що включають обґрунтування принципів, завдань та методичних підходів до ефективного управління цим процесом з визначенням ключових аспектів наукової організації та планування контрольно-моніторингової діяльності;

– розвинуто систематизацію фінансово-господарського контролю шляхом забезпечення взаємозв’язку між його елементами відповідно до поставлених цілей і завдань, визначенням основних етапів організації аналітичної роботи в менеджменті аграрних підприємств з розробкою шляхів їх впровадження для підвищення ефективності управління фінансово-господарською діяльністю;

– набув розвитку методичний підхід до оцінки реабілітаційного потенціалу підприємства, в основу якого покладено метод ітерацій, що дозволяє враховувати специфіку роботи неплатоспроможних компаній, з обов’язковим обмеженням періоду оцінки лише тривалістю реабілітаційних заходів, а також включенням механізму зворотного потоку, що дозволяє більш точно відстежувати динаміку фінансового відновлення підприємства;

– розвинуто підхід до створення комплексної системи бюджетування в межах стратегічного управління фінансово-економічними результатами

підприємства, яка передбачає ідентифікацію та ієрархічне впорядкування ключових системних, методологічних та фінансових принципів її розробки, а також структури комплексної системи бюджетування та окреслено основні етапи її впровадження, що забезпечують ефективне планування й контроль фінансових потоків підприємства.

4. Теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення роботи полягає в обґрунтуванні концептуальних засад, методологічних підходів, коректній ідентифікації умов та визначенні напрямів розвитку систем моніторингу, діагностику і контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання підприємствами та органами державного управління агропромисловим розвитком наукових розробок та практичних рекомендацій з побудови систем та використання інструментів моніторингу і контролінгу в менеджменті їх основної діяльності. Наукові положення дисертації А.Г. Єгіозар'яна, методичні та прикладні розробки знайшли застосування в практичній діяльності ТОВ «Українська агроінвестиційна компанія» м. Харків (довідка № 1/253/24 від 17.12.2024 р.), ТОВ «Агро Контур» Сумського району Сумської області (довідка № 144 від 24.12.2024 р.), ФГ «Натон» Сумського району Сумської області (довідка № 127 від 25.12.2024 р.), а також в навчальному процесі при підготовці здобувачів ступеня доктора філософії в Інституті тваринництва Національної академії аграрних наук України (довідка № 394-01/а від 26.12.2024 р.).

5. Відповідність дисертаційної роботи та реферату вимогам МОН України. Представлена дисертаційна робота А.Г. Єгіозар'яна на тему «Розвиток систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу: теорія, методологія, практика» складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел. Дисертацію викладено на 371 сторінці. Дисертаційна робота містить 18 таблиць та 36 рисунків.

У першому – теоретичному – розділі розглянуто генезис понятійно-категоріального апарату моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті підприємств та об’єднань аграрної сфери, окреслено засади управлінського контролю та забезпечення системності прийняття рішень в розвитку суб'єктів аграрного бізнесу, а також обґрунтовано теоретичний базис інтеграції систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджмент підприємств та об’єднань аграрного бізнесу.

У другому – методологічному – розділі обґрунтовано принципи побудови систем моніторингу, діагностики та контролінгу, ідентифіковано методологічні засади вибору контрольних показників та індикаторів в стратегічному, тактичному та оперативному управлінні, а також визначено типологію системи діагностичних та контрольних показників в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу.

У третьому – аналітичному – розділі визначено динамічні тенденції зміни економічних результатів діяльності вітчизняних суб'єктів аграрного бізнесу, організаційно-управлінські тенденції здійснення контрольно-моніторингового процесу в їх менеджменті, а також окреслено аналітичний та організаційний інструментарій контролю економічних результатів діяльності суб’єктів аграрного бізнесу.

У четвертому – прикладному – розділі розроблено підходи до формування механізмів моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу, обґрунтовано напрями трансформації механізмів моніторингу, діагностики та контролінгу у відповідні системи в менеджменті підприємств та об’єднань аграрного бізнесу, а також ідентифіковано засади реалізації інструментального та функціонального підходів до побудови систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу.

У п’ятому – рекомендаційно-практичному – розділі обґрунтовано напрями та шляхи реалізації заходів внутрішнього моніторингу економічної та фінансової стабільності суб'єкта аграрного бізнесу, визначено склад та

процедури вибору стратегічних альтернатив побудови та трансформації систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті підприємств та об’єднань аграрного бізнесу, а також окреслено засади інформаційної підтримки управлінських рішень в підвищенні конкурентоспроможності, економічної ефективності та економічної безпеки діяльності суб'єктів аграрного бізнесу.

Дисертація Єгіозар’яна А.Г. за обраним напрямом дослідження, його предметно-об’єктною сферою та змістом відповідає паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Обсяг та оформлення дисертації є такими, що відповідають діючим вимогам. Реферат дисертації повністю відповідає її змісту та достатньо повно розкриває сутність матеріалів та результатів виконаного дослідження.

6. Повнота викладу здобувачем основних результатів дисертаційної роботи в опублікованих працях. Основні результати дисертації Єгіозар’яна А.Г. висвітлено в 28 наукових працях загальним обсягом 18,3 ум. друк. арк., 16 одноосібних, в тому числі: 20 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях з економічних наук, 3 статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях, які індексуються у міжнародних наукометричних базах Scopus та WoS, а також 5 публікацій в інших виданнях.

Ознайомлення з науковими статтями здобувача дозволяють стверджувати, що вони достатньо повно відображають основні положення та результати дослідження, представленого в дисертаційній роботі, що свідчить про дотримання діючих вимог до докторських дисертацій.

7. Зауваження до дисертаційної роботи та дискусійні питання. Не дивлячись на достатньо високий теоретично-методичний рівень підготовки дисертаційної роботи необхідно звернути увагу на наявні в ній окремі недоліки та дискусійні положення:

1. При розгляді теоретичної сутності та місця моніторингу, діагностики та контролінгу в структурі інструментів реалізації контрольної функції

управління (розділ 1) автор мав звернути увагу на ієрархію вказаних інструментів та їх відповідності стратегічному, тактичному та оперативному рівням управління в системі менеджменту суб'єкта аграрного бізнесу.

2. Нечітко визначеним в роботі залишилася дефініція «контролінг», який за своєю сутністю є специфічним інструментом управління, в контексті визначеного предмету дослідження.

3. В аналітичному розділі роботі автору слід було більше уваги приділити оцінці економічних наслідків системної або несистемної чи фрагментарної реалізації моніторингових, діагностичних та контролінгових процедур.

4. Автору доцільно було б продемонструвати в четвертому розділі роботи різні варіанти побудови механізмів та систем реалізації контрольної функції менеджменту в залежності від розмірів, масштабів та галузевою спеціалізації підприємств та об’єднань аграрного бізнесу.

5. Дисертанту слід було б ретельніше підійти до обґрунтування підходів щодо застосування аналітичного інструментарію в діагностиці та моніторингу.

Вказані зауваження відображають власну наукову позицію опонента та не впливають на позитивну оцінку наукового рівня дисертації.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Єгіозар’яна Артура Генріховича «Розвиток систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу: теорія, методологія, практика» виконана на актуальну тему і достатньо повно відображає сутність отриманого при виконанні дослідження нового розв’язання наукової проблеми теоретичного, методологічного, методичного та прикладного обґрунтування процесів та процедур формування комплексної системи моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб’єктів аграрного бізнесу. Результати дослідження є обґрунтованими і достовірними. Реферат відповідає основному змісту дисертаційного дослідження.

10

Дисертаційна робота «Розвиток систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу: теорія, методологія, практика» відповідає діючим вимогам, що встановлені до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук у відповідності з пп. 7, 8 та 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою КМУ від 17 листопада 2021 року № 1197 (зі змінами), а її автор – Єгіозар'яна Артура Генріховича – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Опонент:
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту,
бізнесу і адміністрування Харківський
національний економічний
університет імені Семена Кузнеця **Олена ДРУГОВА**

ХНЕУ ім. С. Кузнеця
ПІДПИС Другової ЗАСВІДЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР